

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра ботаніки**

**ПЕДАГОГІКА.
ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ БІОЛОГІЇ**

РОБОЧИЙ ЗОШИТ

Студента (ки) _____

Групи _____

Спеціальності _____

Навчальний рік _____

Херсон – 2018

Карташова І.

Педагогіка. Теорія навчання біології: робочий зошит для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавр спеціальності 014.05 Середня освіта (Біологія) [Текст] / І Карташова – Вид.2-ге, із змінами. – Херсон: Вид-во ПП. Вишемирський В.С., 2018. – .

Робочий зошит з педагогіки (теорія навчання біології) орієнтований на формування фахових компетентностей у здобувачів вищої освіти, що передбачають здатність розв'язувати спеціалізовані задачі та практичні проблеми навчання шкільного курсу біології. Наведено завдання для аудиторної та позааудиторної роботи здобувачів на різних рівнях навчально-пізнавальної діяльності.

Робочий зошит призначено для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавр спеціальності 014.05 Середня освіта (Біологія) денної та заочної форм навчання, викладачів природничих факультетів закладів вищої освіти.

Рецензенти:

Корольова І.І., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету.

Гасюк О.М., кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології людини та імунології Херсонського державного університету.

Обговорено на засіданні кафедри ботаніки

Протокол № 10 від 4 березня 2016 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету біології, географії і екології Херсонського державного університету

Протокол № 8 від 19 квітня 2016 р.

Схвалено науково-методичною радою Херсонського державного університету

Протокол від 19 квітня 2017 р. № 4

Рекомендовано до друку за ухвалою вченої ради Херсонського державного університету

Протокол від 24 квітня 2017 р. № 12

ЗМІСТ

Передмова	4
Тема 1. Основні поняття дидактики	6
Теоретичні відомості.....	7
Працюємо на занятті.....	11
Тема 2. Освіта, її компоненти	15
Теоретичні відомості.....	16
Працюємо на занятті.....	18
Тема 3. Процес навчання	24
Теоретичні відомості.....	25
Працюємо на занятті.....	37
Тема 4. Закономірності й принципи навчання	49
Теоретичні відомості.....	51
Працюємо на занятті.....	55
Тема 5. Цілепокладання	60
Теоретичні відомості.....	61
Працюємо на занятті.....	75
Тема 6. Зміст освіти	82
Теоретичні відомості.....	83
Працюємо на занятті.....	91
Тема 7. Методи навчання	100
Теоретичні відомості.....	103
Працюємо на занятті.....	110
Тема 8. Форми навчання	122
Теоретичні відомості.....	123
Працюємо на занятті.....	128
Тема 9. Конструктор уроку	131
Теоретичні відомості.....	132
Працюємо на занятті.....	138
Тема 10. Діагностика навчальних досягнень учнів	139
Теоретичні відомості.....	140
Працюємо на занятті.....	144

Шановний студенте!

Робочий зошит з педагогіки (теорія навчання біології), з яким ти будеш працювати на практичних заняттях і у час самостійної роботи, спрямований за змістом на формування твоїх професійних компетентностей з навчання біології у закладах загальної середньої освіти, за структурою – на оптимізацію твого навчального часу. Результатом кожного заняття є твій професійний ріст, а, саме головне, твої особисті надбання.

Як працювати з робочим зошитом ?

Кожне заняття побудоване за єдиним планом. Ти ознайомишся з темою заняття та епіграфом до нього (осмислення його спрямовує на осмислення основної ідеї заняття).

До кожного заняття є ***Роздуми на канані***. Предметом роздумів є притча або інформація неоднозначного тлумачення. До і після роздумів замалюй смайлики свого настрою. Важливо твої відчуття, асоціації, спогади...

Далі пропонується ***ПЛАН ЗАНЯТТЯ***, який є орієнтиром для планування твоєї роботи на практичному занятті. На допомогу надається список рекомендованої літератури.

Для ефективної роботи на занятті наводяться **ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ (які, приймай до уваги, не є вичерпними)**.

Безпосередньо опис твоїх дій на занятті наводиться у розділі ***ПРАЦЮЄМО НА ЗАНЯТТІ***. До кожного питання семінару пропонуються додаткові творчі завдання, мета яких розширити та поглибити з'ясування сутті питання семінару.

Зверни увагу на такі розділи зошита як:

 Визнач свої особисті надбання після опанування навчальним матеріалом заняття

і

 Відобрази свій настрій під час виконання завдань на занятті у вигляді смайлика

Виконання цих розділів не обов'язкове, але бажане. Вітання тому, хто творчо підійде до “виконання” цих завдань.

Результатом заняття є твоя оцінка самому собі за виконання завдань практичного заняття. Цікаво, чи буде вона співпадати з оцінкою викладача ?

Уважаю, що праця із посібником для тебе, студенте, буде плідною. Буду вдячна за пропозиції з покращення змісту і структури даного посібника

З повагою, авторка

ТЕМА 1

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ДИДАКТИКИ

Роздуми на каналі

○ Смайлик твого настрою *до* роздумів на каналі.

Однажды большой эрудит навестил мастера дзен («дзен» от японского «медитация»), чтобы узнать об этой философии жизни. Пока они разговаривали, мастер пригласил гостя выпить чаю. Когда хозяин закончил маленькую чайную церемонию, он предложил эрудиту чашку и начал наливать в нее горячую воду. Он все лил и лил, пока вода не полилась через край, но и тогда он не остановился...Гость в замешательстве воскликнул: «Мастер, чашка уже полная! В нее уже больше ничего не поместится!» Мастер немедленно прекратил лить воду и сказал: «Вы, как это чашка, наполнены собственными мнениями и суждениями. Как я могу научить вас дзен, пока вы не освободите свою чашку?»

Эрик Пигани Как сохранить спокойствие дзен в беспокойном мире

Ознайомся у соцмережах зі статтею Алексей Васильев для «Хвилі» Педагогика Бурерожденная, Царица всех наук и Мать Лептонов (hvylya.net/analytios/society).

○ Смайлик твого настрою *після* роздумів на каналі.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Дидактика (теорія навчання) як наука.
2. Функції теорії навчання.
3. Методологічні принципи теорії навчання.
4. Основні поняття дидактики.
5. Проблеми теорії навчання.

Література:

1. Бондар В. І. Дидактика. – К., 2007. – 386с.
2. Власик О.І. Педагогічна психологія – К.: Либідь, 2005. – 400 с.
3. Дьяченко В.К. Наука об обучении и образовательные технологии // Школьные технологии. – 2007. – № 6. – с. 27-35.
4. Зайцев В. Н. Практическая дидактика / В.Н. Зайцев // Школьные технологии. – 2000. – № 1. – С. 37-67.
5. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навч. посібник. 3-є видання, доповнене.– К., 2008.– 608с.
6. Перминова Л.М. Дидактика: статус, детерминанты развития, теории // Школьные технологии. – 2014. – № 1. – С. 43-47.
7. Хуторской А. В. Практикум по дидактике и методикам обучения. – СПб.: Питер, 2004.– 541 с.
8. Фіцула М. М. Педагогіка: Посібник. - К., 2006. – 312с.
9. Ягупов В. И. Педагогика. - К., 2002. – 372с.

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

☉ На запитання «Основні категорії дидактики» у Яндексі знайшлося 12 тис. результатів. Як ти вважаєш, чому така велика кількість?

Поняття про дидактику

Дидактика (Д) (термін “дидактика” походить від давньогрецьких слів “дидактикос” – повчаючий і “дидаско” – вивчаючий.). Д – це розділ П, що вивчає теорію освіти і навчання, розкриває закономірності учіння школярів і викладацької діяльності вчителя. Визначає суть принципи, зміст, форми, методи навчального процесу. Д своєю основою має народну Д. – погляди народу щодо навчання та освіти, висловленні художньо-афористичній формі (прислів’я, приказки, загадки, казки) (“Пташка красна своїм пір’ям, а людина – діянням”). Поняття Д пов’язане з іменем німецького педагога Вольфганга Радке. Перша книга з Д – “Велика Д” – Коменський (1632).

Предметом Д – є загальні закономірності (об’єктивно існуючі стійкі зв’язки між предметами і явищами, що характеризують їх розвиток і принципи навчання (основні вимоги до діяльності).

Отже, розділ педагогіки, в якому розкриваються наукові основи навчання, називають дидактикою, або теорією навчання. Основне призначення дидактики полягає в науковому обґрунтуванні навчальної діяльності та розробці ефективних форм, методів і засобів її здійснення.

Дидактика відповідає на питання: чого навчати (**зміст освіти**), як навчати (**принципи та методи навчання**), де, коли і в яких організаційних умовах навчати (**форми навчання**). Вона досліджує загальні принципи, методи та форми навчального процесу, які застосовуються в різних освітніх закладах під час вивчення різних навчальних предметів. Специфічні особливості викладання конкретних навчальних дисциплін розглядають методики окремих предметів (методика викладання математики, фізики, історії і т.п.).

Навчання розглядається дидактикою в двох аспектах: як об’єкт вивчення і як об’єкт конструювання. Відповідно виділяють дві **функції** дидактики: **науково-теоретичну** і **конструктивно-технологічну**.

Перша полягає у вивченні структури навчального процесу, його принципів, форм, методів, результатів. При цьому дидактика відображає навчання у тому вигляді, в якому воно здійснюється на практиці. Проте одного лише опису навчального процесу недостатньо. Педагогічна теорія – не самоціль. Вона повинна бути основою для практичної діяльності, спрямовувати її, перетворювати й удосконалювати. Коли дослідник переходить від відображення навчання до його конструювання, він реалізує конструктивно-технологічну функцію дидактики: розробляє зміст, нові методи, прийоми, засоби, форми технології навчання.

Перед дидактикою стоять такі **основні завдання**:

- 1) розкриття сутності навчання і обґрунтування принципів його організації;
- 2) визначення критеріїв відбору і способів структурування змісту освіти;
- 3) обґрунтування шляхів активізації пізнавальної діяльності учнів;
- 4) розробка методів і технологій навчання та визначення умов їх ефективного застосування;
- 5) удосконалення організаційних форм навчання.

Дидактичні категорії – найбільш загальні і фундаментальні поняття, які відображають суттєві властивості і відношення навчального процесу.

До **основних категорій дидактики** належать навчання, освіта, самоосвіта, викладання, учіння, навчальна діяльність, дидактичні закономірності, принципи, процес навчання і його компоненти (цілі, завдання, зміст, форми, методи, засоби,

результати навчання), знання, навички, уміння, пізнавальна активність, мотивація учіння, пізнавальні інтереси і потреби, об'єкт і суб'єкт пізнання.

Навчання – вид людської діяльності і процес оволодіння знаннями, уміннями і навичками, що потребують інтелектуальних, емоційно-вольових і фізичних зусиль людини. Воно є фактором стимулювання розвитку особистості. Суб'єкт під впливом зовнішніх умов і залежно від результатів власної поведінки намагається змінити його так, щоб новими знаннями знизити ступінь своєї невпевненості та знайти адекватне правило розв'язання практичних завдань. На різних етапах навчання у людини виникають стани очікування, активності, мінливості, повторення, впорядкування, обмеження різноманітності ситуацій, зворотної інформації, які підлягають корекції внаслідок особистої пізнавальної діяльності.

Метою навчання є засвоєння його змісту – систематичних знань, навичок, умінь і виховання – та розвиток пізнавальних можливостей учнів. Зміст навчання зумовлюється рівнем розвитку наук і соціального досвіду людства.

Освіта – цілеспрямований процес і результат оволодіння учнями системою наукових знань, пізнавальних умінь і навичок та формування на цій основі світогляду, моральних якостей. Вона реалізується у процесі навчання.

Самоосвіта – освіта, яка набувається у процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі. Вона сприяє поглибленню, розширенню і міцнішому засвоєнню знань. До основних засобів самоосвіти належать: самостійне опрацювання літератури, робота з комп'ютером, засоби масової інформації, самонавчання тощо. Важливу роль у формуванні навичок самоосвіти відіграє школа.

Під **викладанням** розуміють діяльність учителя, спрямовану на організацію і керування пізнавальною діяльністю учнів, у результаті чого відбувається їхній розвиток і виховання. При цьому учень має виявити зустрічну активність, а вчитель – стимулювати її.

Учіння – процес навчальної діяльності учня, в якій він оволодіває системою знань, способами їх пошуку, здобуває індивідуальний досвід пізнання, збагачує власний досвід спілкування. Учіння перебуває у центрі навчання, забезпечує формування особистості. В єдності викладання та учіння становлять процес навчання.

Навчальна діяльність – це діяльність, спрямована на засвоєння знань, умінь, навичок на різних рівнях (емпіричному, теоретичному, практичному) та досвіду пізнання (оволодіння способами здобуття знань, способами навчальної роботи тощо). Важливою ознакою навчальної діяльності є активність особистості, спрямованість її на об'єкт засвоєння, орієнтацію в соціальному середовищі.

Учень у процесі навчання перебуває одночасно в позиціях суб'єкта і об'єкта. Він є **об'єктом** навчально-виховного процесу в тому випадку, коли “з ним щось відбувається”, на нього спрямовані педагогічні задуми і дидактичні впливи. У таких умовах учень лише “сприймає”, “переробляє” і “видає” на вимогу вчителя ту інформацію, яка підлягає засвоєнню. Водночас він є **суб'єктом** засвоєння знань і побудови процесу навчання, бо виявляє активність, здійснює учіння – усвідомлену, творчу діяльність.

Дидактичні закономірності – суттєві, необхідні зв'язки між процесом навчання і соціальними процесами, а також зв'язки внутрішнього характеру (між метою і змістом, формами навчання)

Принципи навчання – вимоги, основні положення щодо змісту, організації і методів навчання, дотримання яких забезпечує оптимальне функціонування навчання.

Мета навчання – ідеальне передбачення кінцевих результатів навчання; те, до чого прагнуть учитель та учні. Процес навчання передбачає реалізацію основної дидактичної цілі – озброїти учнів науковими знаннями, спеціальними й загальнонавчальними вміннями, навичками. Необхідно розрізняти мету навчання

(уроку) і виховні та розвивальні функції навчання. **Виховна функція** передбачає формування світогляду, моралі, естетичної культури учнів. Основними засобами її здійснення є особистість учителя, відносини між суб'єктами навчання, зміст освіти, засоби навчання та ін. **Розвивальна функція** забезпечує розвиток мови, мислення, пам'яті, творчих здібностей, рухової та сенсорної систем. Вона реалізується через вибір оптимальних навчальних завдань і методів, що стимулюють пізнавальну активність, самостійність і творчість учнів.

Навчальні завдання конкретизують основну дидактичну мету через передбачення проміжних результатів навчання. Особливо важливі ті, які сприяють розвиткові творчих сил і здібностей учнів у різних видах діяльності. Зміст навчальних завдань та їх кількість залежать від структури змісту навчального матеріалу. Навчальні завдання постають перед учнями поетапно, відповідно до руху думки від первинного сприймання до повного засвоєння. Їх конкретизація пов'язана зі структуруванням змісту навчального матеріалу, який учні вивчають під час уроку, і передбачає врахування таких аспектів: що є найістотнішим у змісті вивчуваного; в межах якої ланки процесу засвоєння знань кожна одиниця навчального матеріалу буде вивчатися. Принцип індивідуального підходу до учнів вимагає диференціації навчальних завдань залежно від особливостей кожного школяра.

Методи навчання – упорядковані способи взаємопов'язаної діяльності вчителя й учнів, спрямовані на розв'язання навчально-виховних завдань. Це специфічні форми руху змісту навчальної інформації від її джерела до свідомості учня. За зовнішніми формальними ознаками вони можуть бути словесними (бесіда, розповідь, лекція, робота з книгою, пояснення тощо), наочними (демонстрування, ілюстрування, спостереження), практичними (вправи, лабораторний дослід, експеримент). Правильний добір методів відповідно до цілей і змісту навчання та вікових особливостей учнів сприяє розвиткові їхніх пізнавальних здібностей, засвоєнню вмінь і навичок використовувати здобуті знання на практиці, готує учнів до самостійного здобування знань, формує їхній світогляд.

Основними результатами навчання є освіта (загальна, політехнічна, професійна тощо), розвиток і виховання людини.

Знання – провідний елемент освіти, що є результатом засвоєння інформації і виявляється у поняттях, судженнях, умовиводах, концепціях, теоріях. Вони виконують важливі соціальні функції: матеріалізуються в певні технічні пристрої, технологічні процеси і в такий спосіб слугують виробництву; перетворюються на переконання і забезпечують розвиток пізнавальної активності. Важливими характеристиками повноцінних знань є їх системність, усвідомленість, оперативність, гнучкість, повнота та ін. Знання значною мірою визначають ставлення людини до дійсності, моральні погляди й переконання, вольові риси особистості, характер, вони є умовою розвитку здібностей та обдаровань.

Уміння – здатність свідомо виконувати певні дії на основі сформованих знань, навичок, набутого досвіду. Формування вмінь відбувається поетапно: ознайомлення з умінням, усвідомлення його смислу; початкове оволодіння умінням; самостійне виконання практичних завдань, удосконалення вміння.

Навички – навчальні дії, які внаслідок багаторазового виконання набувають автоматизованого характеру. У міру того, як учні опановують знання й уміння, автоматизовані елементи з'являються в їхньому усному і писемному мовленні, розв'язуванні математичних задач, виконанні креслень, користуванні приладами і знаряддями праці тощо. Між умінями й навичками існує тісний взаємозв'язок: уміння – це готовність до свідомих і точних дій, а навичка – автоматизована ланка цієї діяльності. Елементи вмінь часто переростають у навички. Навички формуються в усіх видах діяльності і діють стереотипно в незмінних умовах. Специфічним методом вироблення навичок є вправи.

Мотивація – система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки. Мотивами можуть бути: уявлення й ідеї, почуття й переживання, що виражають матеріальні або духовні потреби людини. Одна й та сама діяльність може здійснюватися з різних мотивів.

Потреба – стан особистості, який виражає залежність від об'єктивного змісту умов її існування і розвитку. Навчальна діяльність ґрунтується на потребі в пізнанні, яка виявляється в прагненні оволодіти знаннями, засвоїти, інтегрувати їх, систематизувати, накопичувати знання. Важливою формою такого прояву є дослідження дійсності для одержання нового знання, аналіз вражень, інтерес до проблемних ситуацій і, нарешті, прагнення до цілеспрямованої творчої діяльності. Потреби проявляються у мотивах і є джерелом активності особистості, оскільки задоволення потреб відбувається в процесі цілеспрямованої діяльності. Динаміка потреб полягає в переході від усвідомлення мети (як передумови діяльності) до мобілізації засобів, за допомогою яких її досягають.

Інтерес – форма прояву пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності і сприяє орієнтації, ознайомленню з новими фактами, глибшому відображенню дійсності. Російський психолог Лев Фрідман (1915-2005) визначив його як тенденцію особистості, яка полягає в спрямованості чи зосередженості її думок на певному предметі. Інтерес-мотив проявляється у спрямованості уваги, думок і характеризується емоційною привабливістю. Задоволення інтересу не призводить до його згасання, а викликає новий інтерес, який відповідає вищому рівню пізнавальної діяльності.

Отже, дидактичні категорії формують систему, що відтворює об'єктивну взаємозалежність загальних способів відношення людини до дидактичного процесу. Основним принципом побудови системи дидактичних категорій є єдність історичного й логічного, рух від абстрактного до конкретного, від зовнішнього до внутрішнього, від явища до сутності. Дидактичні категорії – це відкрита, динамічна система, яка розвивається в процесі перетворення світу і людини.

ПРАЦЮЄМО НА ЗАНЯТТІ:

◆ **До першого питання** Дидактика (теорія навчання) як наука.

??? Прочитай хайку Такэда Синтен. Яким чином текст хайку пов'язаний з темою семінару.

По-разному роса
ложится по утрам
На лист цветущей сакуры
И на перо
воронье...

??? Яке ставлення Олексія Васильєва до педагогіки? Створи паралель між виразом О.Васильєва «Педагогика Бурерожденная» і Дейенерис Таргари ен – персонажем у вигаданому світі у серії книг «Песнь Льда и Огня» Джорджа Мартина і в серіалі «Игра престолов», повне ім'я якої Дейенерис бурерожденная, из дома Таргариенов, от крови старой Валирии, Мать Драконов, Королева андалов, ройнаров и первых людей, Кхалиси великого Дотракийского моря.

*Многому я научился у своих наставников,
еще больше у своих товарищей,
но более всего у своих учеников.*
Талмуд

ТЕМА 2 **ОСВІТА, ЇЇ КОМПОНЕНТИ**

Роздуми на канані

○ Смайлик твого настрою **до** роздумів на канані.

Один монах после многолетнего отсутствия собрался навестить мать. Женщина жила в крайней бедности, и сын опасался, что найдёт её при смерти. Но в деревне его ждала неожиданная радость: мать была в добром здравии. Некий старец подарил бедной женщине мантру, способную превращать простые камни в картофелины.

И вот мать принялась готовить ужин и, как обычно, стала читать мантру над горшком с камнями. Монах заметил, что она неверно произносит слова на санскрите, и поправил её. Мать, гордясь учёностью сына, начала петь верно, но мантра не подействовала: женщина убедилась, что камни остались камнями, а они с сыном – без ужина. Тут монах всё понял. Он попросил мать вернуться к её прежней мантре, и тут же чудесным образом в горшке появились дымящиеся картофелины.

Тибетская притча Чудесная мантра
Источник: http://pritchi.ru/id_10123

○ Смайлик твого настрою **після** роздумів на канані.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Підходи до визначення поняття «освіта».
2. Класифікація видів освіти.
3. Форми здобуття освіти.
4. Компоненти системи освіти.
5. Моделі освіти.

Література:

1. Бондар В. І. Дидактика. – К., 2007. – 386с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. / С. Гончаренко – К.: Либідь, 1997 – 376 с.
3. Зайцев В.Н. Практическая дидактика / В.Н.Зайцев // Школьные технологии. – 2000. – № 1. – С. 37-67.
4. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навч. посібник. 3-є видання, доповнене.– К., 2008.– 608с.
5. Хуторской А. В. Практикум по дидактике и методикам обучения. – СПб.: Питер, 2004.– 541 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Освіта як соціальний феномен

Людину як індивіда, як соціально активну особистість створюють, формують освіта і виховання.

Що таке освіта і для чого вона потрібна людині? Це найголовніші і аж ніяк не риторичні питання. Адже без усвідомлення сутності освіти як суспільного феномена немає і бажання вчитися, набувати знань, отримувати професію.

Поняття “освіта” складне й неоднозначне.

Сучасний Філософський енциклопедический словарь (1998) визначає поняття “освіта” надто широко, саме за філософським підтекстом: “Освіта – духовне обличчя людини, яке створюється під впливом моральних і духовних цінностей, що є набутком його оточення, а також процес виховання, самовиховання, впливу, шліфовки, тобто процес формування обличчя людини”.

Загальним, але вже більш точним, є таке визначення сентенції освіта: “Освіта – складова культури, сукупність систематизованих знань, умінь, поглядів і переконань, набутих у різних навчальних закладах або шляхом самоосвіти”.

Під освітою розуміють насамперед певний об’єкт, здобуток, надбання, якими людина в подальшому користується у житті.

Освіта, за Великим тлумачним словником сучасної української мови (2001), – це “сукупність знань, здобутих у процесі навчання; підвищення рівня знань; загальний рівень знань; (рідко) писемність, грамотність”.

Є й більш “вузькі” визначення поняття “освіта”. Наприклад:

“Освіта – це процес засвоєння знань, навчання, а також сукупність знань, отриманих в результаті систематичного навчання”. Подібне, образно кажучи, “прагматичне” визначення поняття “освіта” містять і окремі видання із соціальної філософії. Короткий енциклопедичний словник з культури визначає поняття “освіта” як “цілеспрямоване поширення знань, досвіду, ціннісних орієнтацій; повідомлення інформації, відомостей; формування (прищеплення) практичних умінь і навичок”.

Нерідко освіту, як соціальний феномен, безпосередньо пов’язують із державною політикою, державним інтересом. “Освіта, – писав М. Хальбвакс у передмові до монографії “Еволюція педагогіки у Франції”, — найефективніше знаряддя, за допомогою якого держава формує людей за своїми уподобаннями”. У такому визначенні поняття “освіта” домінує політико-прагматичний підхід, пов’язаний з державою, як суб’єктом суспільного процесу.

Отже, поняття “освіта” має три основних значення: надбання особи; процес набуття особою певного статусу; соціальний інститут, який допомагає людині здобути знання, набути життєвого досвіду. Найімовірніше, усі ці значення мають існувати і “працювати” у тісному взаємозв’язку.

Загалом поняття “освіта” з погляду філософії – це “загальний процес формування людини і результату цього процесу – духовного образу людини”.

Поняття “освіта” часто плутають із поняттям “навчання”. Освіта включає, як обов’язкову складову, механізм (технологію). Навчання – це цілеспрямований процес передачі знань, суспільно-історичного досвіду; організація формування знань, умінь і навичок.

Будь-яка освіта має свою власну систему її набуття. Система освіти будується відповідно до соціально-політичних устремлінь суспільства, його ціннісних орієнтацій та рівня розвитку. Це означає, що не залишаються незмінними й основні функції освіти. Наприклад, найзагальнішою функцією освіти є пристосування людини (особистості) до способу життя і способу дії конкретного суспільства, тобто суспільство зумовлює певні соціальні ролі, без опанування якими людина об’єктивно не буде спроможна жити і діяти в такому суспільстві.

Отже, основною метою освіти є підготовка людини до діяльності з відтворення як самої себе, так і умов своєї життєдіяльності, самого суспільства. Широко вживаним у зв'язку з цим є термін “освіта безперервна” (перманентна). Йдеться насамперед про те, що освіта – це цілеспрямоване отримання і засвоєння людиною знань, умінь і навичок упродовж всього її життя з метою підтримки суспільно та індивідуально потрібного рівня освітньої і професійної підготовки.

Освіта – цілеспрямована пізнавальна діяльність людей з отримання знань, умінь та навичок або щодо їх вдосконалення. Процес і результат засвоєння особистістю певної системи наукових знань, практичних умінь та навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості.

Також дисципліна, яка вивчає переважно методи навчання і вивчення в школах або подібних закладах у протилежність різним неформальним засобам соціалізації (наприклад, між батьками і їх дітьми). Тому освіту можна розуміти як передачу накопичених суспільством знань молодому поколінню для розвитку в нього пізнавальних можливостей, а також набуття умінь і навичок для практичного застосування загальноосвітніх і професійних знань.

Освіта призначена, щоб дати новому поколінню початкові знання культури, формуючи поведінку у дорослому житті і допомагаючи у виборі можливої ролі в суспільстві. У широкому сенсі слова, освіта – процес або продукт “...формування розуму, характеру або фізичних здібностей особистості...” У технічному сенсі освіта – це процес, за допомогою якого суспільство через школи, коледжі, університети та інші інститути цілеспрямовано передає свою культурну спадщину – накопичене знання, цінності та навички – від одного покоління іншому “між поколіннями”. В останні десятиліття в країнах Заходу набула широкого розповсюдження наукова експертиза у сфері освіти, яка здійснюється у формах “педагогічного аудиту”, “психолого-педагогічної експертизи”, “комплексної гуманітарної експертизи” тощо.

У повсякденному розумінні освіта крім усього іншого передбачає і, в основному, обмежена навчанням учнів учителем. Воно може полягати в навчанні читання, письма, математики, історії та інших наук. Викладачі з вузьких сфер, таких як астрофізика, право, географія або зоологія, можуть навчати тільки даному предмету, звичайно в університетах та інших вишах. Існує також викладання фахових навичок, наприклад, водіння. Крім освіти в спеціальних установах існує також самоосвіта, наприклад, через Інтернет, читання, відвідування музеїв або особистий досвід.

Закон України «Про освіту»

Стаття 8. Види освіти.

1. Особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти. Держава визнає ці види освіти, створює умови для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, що надають відповідні освітні послуги, а також заохочує до здобуття освіти всіх видів.
2. Формальна освіта – це освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою.
3. Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій.
4. Інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям.

Стаття 9. Форми здобуття освіти.

1. Особа має право здобувати освіту в різних формах або поєднуючи їх.

Основними формами здобуття освіти є:

- інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева);
- індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві);
- дуальна.

2. Очна (денна, вечірня) форма здобуття освіти - це спосіб організації навчання здобувачів освіти, що передбачає їх безпосередню участь в освітньому процесі.

3. Заочна форма здобуття освіти - це спосіб організації навчання здобувачів освіти шляхом поєднання очної форми освіти під час короткочасних сесій і самостійного оволодіння освітньою програмою у проміжку між ними.

4. Дистанційна форма здобуття освіти - це індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

5. Мережева форма здобуття освіти - це спосіб організації навчання здобувачів освіти, завдяки якому оволодіння освітньою програмою відбувається за участю різних суб'єктів освітньої діяльності, що взаємодіють між собою на договірних засадах.

6. Екстернатна форма здобуття освіти (екстернат) - це спосіб організації навчання здобувачів освіти, за яким освітня програма повністю засвоюється здобувачем самостійно, а оцінювання результатів навчання та присудження освітньої кваліфікації здійснюються відповідно до законодавства.

7. Сімейна (домашня) форма здобуття освіти - це спосіб організації освітнього процесу дітей самостійно їхніми батьками для здобуття формальної (дошкільної, повної загальної середньої) та/або неформальної освіти. Відповідальність за здобуття освіти дітьми на рівні не нижче стандартів освіти несуть батьки. Оцінювання результатів навчання та присудження освітніх кваліфікацій здійснюються відповідно до законодавства.

8. Педагогічний патронаж - це спосіб організації освітнього процесу педагогічними працівниками, що передбачає забезпечення ними засвоєння освітньої програми здобувачем освіти, який за психофізичним станом або з інших причин, визначених законодавством, зокрема з метою забезпечення доступності здобуття освіти, потребує такої форми.

9. Здобуття освіти на робочому місці - це спосіб організації навчання здобувачів освіти, завдяки якому оволодіння освітньою програмою (як правило, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти) відбувається на виробництві шляхом практичного навчання, участі у виконанні трудових обов'язків і завдань під керівництвом фахівців-практиків, залучених до освітнього процесу.

10. Дуальна форма здобуття освіти - це спосіб здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти (в інших суб'єктів освітньої діяльності) з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації, як правило, на основі договору.

11. Особливості застосування форм здобуття освіти для різних рівнів освіти можуть визначатися спеціальними законами.

12. Положення про форми здобуття освіти затверджуються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

ПРАЦЮЄМО НА ЗАНЯТТІ:

◆ ***До першого питання*** Підходи до визначення поняття «освіта»

??? Порівняй різні дефініції (визначення) поняття освіти, виділи у кожному випадку суттєві ознаки, які їх визначають. Склади класифікацію різних типів

◆ *До другого питання* Класифікація видів освіти

??? Охарактеризуй освіту, яку ти на цей час отримуєш, за класифікацією видів освіти

◆ *До третього питання* Форми здобуття освіти.

??? Здобувачі якого ступеня освіти можуть отримувати освіту за мережевою формою?

??? Переваги і недоліки домашньої форми здобуття освіти.

??? У чому складність, на твою думку, впровадження екстернатної форми навчання на сучасному етапі розвитку української освіти?

◆ *До четвертого питання* Компоненти системи освіти

??? Схематично відобрази компонентну структуру системи освіти. Які з компонентів системи освіти у XXI столітті перетерпіли значні зміни ?

◆ До п'ятого питання Моделі освіти

Завдання виконуються у робочих групах

Гра «Ми – учні-бриколери» (див. інформацію заняття 6-7)

\(O_O)/ Будь-які об'єкти, у тому числі і дидактичні, можна перевести на мову знаків, символів, образів. Такий переклад дозволяє краще зрозуміти і вивчити сам об'єкт. Намалюйте у вигляді знака, образу або малюнку символ *освіти*. Прокоментуйте отриманий символ та його специфічні особливості.

\(O_O)/ Використовуючи аркуш паперу, нитки, скетч, виготовте матеріальну модель *освіти*. Запропонуйте пояснення даної моделі. Під час колективного обговорення вашої моделі готуйтеся до запитань ваших колег.

\(O_O)/ Аналогічним чином сконструйте символ, модель і дефініцію понять «навчання», «учіння», «викладання», «вивчення», «освоєння».

Значення смайлику \((O_O)/ – (Guaaa--!) – сильное удивление

☀ Визнач свої особисті надбання після опанування навчальним матеріалом заняття _____

☺ Відобрази свій настрій під час виконання завдань на занятті у вигляді смайлика

Твоя оцінка виконаної роботи _____

Оцінка викладача _____

ТЕМА 4

ЗАКОНОМІРНОСТІ Й ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ

Роздуми на канані

○ Смайлик твого настрою *до* роздумів на канані.

Притча о принципах

Однажды некто пришёл к Соломону в тот миг, когда тот отдыхал в саду, и сказал:

— Царь, я очень страдаю, помоги мне! Я претерпеваю из-за того, что очень принципиален.

Царь посмотрел на него с интересом и спросил:

— Что ты называешь принципами?

— Мои принципы — это те добродетели, от которых я не отступаю. Я никогда не лгу и не лицемерю, отчего не могу добиться признания в нашем мире страстей.

Тогда Соломон спросил:

— Никогда не отступаешь, говоришь ты? Но ты уже солгал мне, только что, на этом самом месте. Разве можно зарекаться от чего-либо, когда доподлинно известно, что всему в мире есть предел?

И сказал царь:

— Я вижу, что ты солжешь, если подвергнуть тебя пыткам, ибо и более крепкие люди отступали перед болью. И я вижу, что ты будешь лицемерить, если от этого будет зависеть жизнь сотни детей, ибо на дне твоих глаз кроется жалость и сострадание.

И спросил ещё Соломон:

— Как можешь лгать ты царю, и после этого называться поборником правды?

Опустил проситель глаза, но ответил твердо:

— И что же мне делать царь, чтобы не упасть в своих глазах?

Ответил на то Соломон вопросом:

— А разве зло, сотворённое во имя принципа, заслуживает меньшего порицания? Нет, и даже наоборот, ибо оно было заранее продумано, запланировано и совершено с холодным сердцем.

И сказал ещё Соломон:

— А разве благо, сотворённое во имя принципа, заслуживает большего одобрения? Нет, и даже наоборот, ибо оно было совершено по привычке, из стечения обстоятельств, с холодным сердцем. Так отринь же принципы свои, ибо не будет от них толку, а только вред. Поступай всякий раз по-новому, и поступай так, как велит тебе твоё сердце и разум твой. И только тогда ты сможешь творить благо с открытыми глазами, и только тогда ты сможешь именоваться добродетельным. Ступай, и начни новую жизнь.

Проситель поклонился до земли и вышел просветлённым.

Притча от Алексея Онегин

Десять педагогических принципов, которые окажут значительное влияние на образование в будущем

(Открытый университет Великобритании)

- 1. Массовое открытое социальное обучение.**
- 2. Разработка педагогических методик на основе аналитики данных** (точное отслеживание успеваемости).

3. Перевернутый класс (Метод обучения, при котором вся теоретическая и лекционная программа изучается дома, а в классе вместе с учителем подробно разбираются задания и упражнения по теме).

4. BYOD (Bring your own devices) – это принцип при котором для занятий активно используются гаджеты, которые находятся в распоряжении детей (смартфоны, ноутбуки, планшеты).

5. Метаучеба процесс получения знаний, при котором само обучение подвергается рефлексии

6. Динамическое оценивание – оценивается личный прогресс ученика. Отметки ставятся не за единичные задания, а за достижения в изучении предмета в целом. Ученика судят не относительно класса, а относительно его самого

7. Событийное образование.

Приверженцы событийного образования уверены: с наибольшим рвением дети учатся не во время ежедневных и рутинных походов в школу, а во время образовательных фестивалей и праздников. Другими словами, для учащихся надо устраивать такие мероприятия, чтобы все сами прибежали на них учиться.

Сегодня в большинстве западных стран событийный принцип в образовании занимает ведущее место. Его особенность заключается в сопричастности-событийности, ответственности за своё образование. Педагог должен с первых классов ориентировать ученика на то, что именно от него самого зависит собственный образовательный уровень.

8. Сторителлинг в обучении (от англ. Storytelling – рассказывание историй)

Сторителлинг – это создание эмоциональных связей, с помощью которых можно управлять вниманием и чувствами слушателей, расставлять нужные акценты, заостряя внимание на важных вещах, для того чтобы история осталась в памяти на долгое время.

Для чего детям сказки, истории, фильмы и мультики ? Прежде всего для того, чтобы передавать опыт, рассказывать о поведении и его последствиях, развивать фантазию и пробуждать эмоции.

9. Концепция обучения, позволяющая по-новому взглянуть на свою повседневность.

10. Бриколаж (использование для учебы всего, что угодно, кроме специально созданных инструментов вроде учебника).

Бриколаж в образовании – это использование для учёбы всего, кроме специально созданных инструментов вроде учебников. Самым простым примером бриколажа можно назвать всем известные опыты на уроках химии, когда про законы и химические реакции дети не только читают, но и могут опробовать их самостоятельно.

Джерело: informatiki.tgl.net.ru

Смайлик твого настрою *після* роздумів на каналі.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Поняття «закономірність навчання».
2. Основні закономірності навчання.
3. Підходи до визначення принципів навчання.
4. Функції й місце принципів у процесі навчання.
5. Характеристика основних принципів навчання.

Література:

1. Айсмонтас Б.Б. Теория обучения: Схемы и тесты. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2002. – С. 65-77.
2. Бондар В. І. Дидактика. – К., 2007. – 386с.

3. Власик О.І. Педагогічна психологія – К.: Либідь, 2005. – 400 с.
4. Григорьев Д.В. Событийный подход к воспитательному пространству // Воспитательное пространство как объект педагогического исследования. – Калуга, 2000.
5. Зайцев В. Н. Практическая дидактика / В.Н. Зайцев // Школьные технологии. – 2000. – № 1. – С. 37-67.
6. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навч. посібник. 3.є видання, доповнене.– К.,2008.– 608с.
7. Орлов В.И. Противоречия процесса обучения/ В.И.Орлов// Школьные технологии. – 2010. – № 1. – С. 16-24.

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Закономірності навчання

Дидактика, як і кожна наука, має свої закономірності, які обумовлюють зміст, структуру, результати навчання.

Закономірності навчання – об'єктивні, стійкі й істотні зв'язки в навчальному процесі, що зумовлюють його ефективність.

Дидактичні закономірності відображають стійкі залежності між усіма елементами навчання – діяльністю вчителя, діяльністю учня та об'єктом засвоєння (змістом навчання). Закономірності навчання є об'єктивними, властивими процесу навчання та суб'єктивними, залежними від учителя, його діяльності.

До об'єктивних закономірностей процесу навчання належать:

а) виховний і розвиваючий характер навчання. У процесі навчання учні засвоюють знання, на цій основі у них формуються науковий світогляд, моральні, трудові, естетичні та фізичні якості, виробляється відповідне ставлення до процесу навчання. Водночас відбувається розвиток особистості, її пізнавальних сил – мислення, пам'яті, уваги, уяви, мовлення та ін.

Ефективність реалізації закономірності виховного і розвиваючого характеру навчання зростає за умови, що вчитель знає і враховує під час уроку переконання учнів, їхнє ставлення до знань, глибину усвідомленості, світоглядні ідеї та риси характеру, які формуються в результаті навчання. Завдання педагога полягає в тому, щоб навчити школярів мислити, виховувати в них прагнення до пізнання нового, самостійного опанування знаннями. Така здатність формується і розвивається, коли вони мають змогу виявляти самостійність та активність;

б) зумовленість навчання суспільними потребами. Її сутність у тому, що кожен етап розвитку людської цивілізації потребує певного рівня вихованості й освіченості членів суспільства, що забезпечується їх навчанням. Становлення і розвиток української держави потребують високоосвічених, усебічно розвинених громадян, національно свідомих, з почуттям причетності до державотворення. На вирішення цього завдання повинні спрямовуватися навчально-виховна діяльність школи, потенційні виховні можливості всіх навчальних дисциплін;

в) умови, в яких відбувається навчальний процес. Ідеться про навчально-матеріальну базу (навчальні кабінети, майстерні, їх оснащення технічними засобами навчання, приладами, інструментами, комп'ютерною технікою, дидактичними матеріалами тощо);

г) вікові та реальні навчальні можливості учнів. Це зобов'язує визначати зміст і методи з огляду на вікові особливості дітей. Їх реальні навчальні можливості зумовлені рівнем розвитку інтелектуальної, емоційної та вольової сфер, знань і вмінь, навичок до навчання, ставленням до навчання, фізичним станом і працездатністю;

г) рівень активності учня. Сутність цієї закономірності полягає в залежності результатів навчання учня від характеру навчально-пізнавальної діяльності й рівня розвитку його мотиваційної сфери;

д) цілеспрямована взаємодія вчителя, учня і виучуваного об'єкта. Навіть якщо учень опановує предмет самостійно за підручником чи додатковою літературою, вчитель спрямовує і контролює його пізнавальну діяльність.

Суб'єктивними закономірностями процесу навчання є:

а) належна організованість пізнавальної діяльності учнів, що є передумовою засвоєння понять, теорій тощо;

б) відтворення операцій і покладених у їх основу дій, що є передумовою формування навичок;

в) систематичне пряме й відстрочене повторення змісту навчального матеріалу, включення його в систему засвоєного раніше змісту. Це забезпечує глибоке опанування змісту навчального матеріалу;

г) оволодіння учнями видами і способами діяльності (від простих до складних), здатність учнів визначати ситуації, в яких ці дії можуть бути використаними;

д) використання вчителем варіативних завдань, що передбачають застосування засвоєваних знань у звичних для учнів ситуаціях. Це сприяє формуванню здатності до перенесення засвоєних знань і пов'язаних з ними дій у нову ситуацію.

У навчальному процесі виявляються й такі закономірності, як залежність методів, форм і засобів навчання від його змісту і завдань; залежність результатів навчання, розвитку та виховання від взаємозв'язку компонентів процесу навчання.

Закономірності навчання – *стійкі педагогічні явища, які базуються на повторюваності фактів, навчальних дій і є теоретичною основою принципів навчання.*

Дидактичні закономірності відображають стійку залежність між елементами навчання – діяльністю вчителя, діяльністю учнів та змістом навчання.

У сучасній педагогіці виділяють декілька закономірностей процесу навчання.

1. *Обумовленість навчання суспільними потребами.* Вона відображає стан розвитку держави, економіки та культури, матеріалізується у тій частині національного доходу, яку виділяє держава на розвиток освіти. Знання цієї закономірності допомагає усвідомити, що навчальний процес має бути спрямований на розвиток інтелекту особистості, її творчих здібностей, уміння жити і працювати в соціальному середовищі. Ця закономірність передбачає, що в незалежній Україні найкраще має жити високоосвічена, висококваліфікована, розумна людина.

2. *Залежність навчання від умов, в яких воно відбувається.* Виявом цієї закономірності є стан навчально-технічної бази, наявність у вчительському колективі спеціалістів, чия кваліфікація, талант відповідають найвищим стандартам і які визначають особливості навчального процесу в школі.

Відчутно впливають на це побутові умови життя вчителя, його фінансова забезпеченість, оснащення школи технічними засобами навчання.

3. *Взаємозалежність процесів навчання, освіти, виховання, розвитку особистості.* Вона матеріалізується через уміння організовувати навчальний процес на засадах гуманізму (доброти, людяності) з урахуванням свідомої дисципліни учня, формування позитивних його якостей словом і власним прикладом; індивідуальний підхід до кожного учня на основі його інтересів, зацікавленості щодо отримання знань, розвитку творчих здібностей.

4. *Взаємозв'язок навчальних і реальних пізнавальних можливостей учня.* В основі цієї закономірності той факт, що у центрі навчального процесу є учень, який володіє певними можливостями для вдосконалення своїх здібностей та здобуття знань.

5. *Єдність процесів викладання і навчання.* Свідчить про спільну діяльність вчителя та учня, за якої у процесі навчання розвивається не тільки учень, а й вдосконалює свої професійні навички вчитель.

6. *Взаємозалежність завдань, змісту, методів і форм навчання в навчальному процесі.* Усвідомлення її зобов'язує вчителя до врахування у своїй роботі досягнень педагогічної науки. Відповідно методи і форми навчання повинні стимулювати

розвиток логічного мислення, уміння школяра застосовувати теоретичні знання на практиці, виявляти власну ініціативу та нестандартність у прийнятті рішень. На це мають бути зорієнтовані шкільні підручники, посібники. На ефективність навчання впливають і такі системні чинники: цілеспрямованість взаємодії викладача й учня; залежність ефективності навчання від мотивації та активності дій учнів, єдності цілей учня і вчителя; залежність засвоєння знань від ефективності системно організованого повторення; використання попереднього досвіду учнів, усвідомленості учнями необхідності засвоєння матеріалу; послідовність розвитку навчальної роботи учня, згідно з якою складний спосіб діяльності може сформуватися тільки після засвоєння простих способів тощо.

Принципи навчання (дидактичні принципи) – певна система основних дидактичних вимог до навчання, дотримання яких забезпечує його ефективність.

Дидактичні принципи поширюються на вивчення всіх дисциплін, значною мірою визначають їх зміст, форми організації та методи навчання. До головних принципів навчання належать:

Принцип науковості. Полягає в доборі матеріалу, який відповідав би структурі певної галузі знань і навчального предмета, специфіці його розділів і тем. Учителя він зобов'язує викладати предмет на підставі перевірених наукових даних, розкривати причинно-наслідкові зв'язки явищ, процесів, подій, новітні досягнення науки, зв'язок з іншими науками.

Принцип систематичності та послідовності. Певною мірою він є похідним від принципу науковості, оскільки кожна наука має свою систему і послідовність викладання в навчальному процесі. У школі систематичність досягається послідовним викладом навчального матеріалу, виділенням основного, логічним переходом від засвоєння попереднього до нового матеріалу. Внаслідок цього учні усвідомлюють структуру знань, зв'язують логічні зв'язки між структурними частинами навчального предмета. Дотримання цього принципу забезпечує системність здобуття знань (відповідно і системність мислення) учнів.

Навчальний матеріал у більшості основних предметів (мова, математика, історія) вивчають двічі: у початковій школі (правила, оповідання), у середній – за системним принципом, завдяки чому досягається послідовність навчання: від простого – до складного.

З урахуванням вимог послідовності навчання складають навчальні програми, які передбачають розміщення матеріалу за принципом лінійності (вивчення нового матеріалу з повторенням попереднього) та концентричності (без повторення, на більш високому рівні мислення учнів з кожним наступним уроком).

Принцип доступності, дохідливості викладання. Виявляється в компенсуванні складнощів змісту навчального матеріалу майстерним його викладанням учителем або вдалою подачею автором підручника. Чим складнішим є матеріал, тим простіше, дохідливіше слід його подавати. Принцип доступності залежить і від дотримання правила послідовності: від простого – до складного.

Ґрунтується він на дидактичних положеннях Я.-А. Коменського: для того, щоб учні були зачаровані навчальним матеріалом, розуміли його, педагог має застосовувати точні мову, жести.

Принцип зв'язку навчання з життям. Полягає у використанні на уроках життєвого досвіду учнів, розкритті практичної значимості знань, застосуванні їх у практичній діяльності; в участі школярів у громадському житті. Відповідно до нього, наукові положення в навчально-виховному процесі повинні підтверджуватися конкретною педагогічною практикою.

Принцип свідомості й активності учнів. Виник і розвивався як заперечення догматизму і пасивної ролі учнів у навчанні. Виходить з того, що позитивний результат будь-якої діяльності визначається активністю людини. Передбачає широке

використання у навчанні проблемних методів, задіяння всіх психічних процесів, які сприяють активізації пізнання.

Активне й свідоме засвоєння знань, умінь і навичок неможливе без використання різноманітних розумових операцій (порівняння і зіставлення, аналізу і синтезу, індукції і дедукції, аналогії), без з'ясування взаємозв'язків і взаємообумовленості у вивченому матеріалі, правильного формулювання думки при усному мовленні.

Активізації пізнавальної діяльності учнів сприяють позитивне ставлення до навчання, інтерес до навчального матеріалу, позитивні емоційні переживання у навчальній діяльності. Вона залежить і від зв'язку навчання з життям, єдності між інтелектуальною і мовною діяльністю учнів, використання на практиці засвоєних знань, умінь і навичок. Позитивно впливають на неї систематичне повторення засвоєних знань, варіативність і диференціація вправ, роботи для засвоєння складного матеріалу доступними методами. Використанню знань при вирішенні конкретних завдань сприяють проблемне навчання, диференціація матеріалу відповідно до навчальних можливостей учнів, використання сучасних технічних засобів навчання, уміння вчителя враховувати психологічний стан учнів.

Принцип наочності. Передбачає навчання на основі живого сприймання конкретних предметів і явищ дійсності або їх зображень. Наочність буває: *натуральна* (рослини, тварини, гірські породи, зоряне небо, прилади, машини, явища природи), *образна* (картини, таблиці, моделі, муляжі, математичні фігури), *символічна* (географічні карти, графіки, діаграми, схеми, формули).

Вона сприяє розумовому розвитку учнів, допомагає виявити зв'язок між науковими знаннями і життєвою практикою, полегшує процес засвоєння знань, стимулює інтерес до них (розвиває мотиваційну сферу учнів), допомагає сприймати об'єкт у розмаїтті його виявів і зв'язків.

Використання наочності потрібно підпорядковувати конкретній меті, розвитку самостійності й активності учнів з урахуванням їх вікових особливостей. Вона має бути змістовною, естетично оформленою, відповідати психологічним законам сприймання, не повинна містити нічого зайвого і не викликати додаткових асоціацій. Готуючи учнів до сприймання наочності, її не слід переоцінювати або недооцінювати у процесі навчання.

Принцип міцності знань, умінь і навичок. Передбачає тривале збереження в пам'яті набутих знань, умінь і навичок. Педагогічна теорія та практика виробили багато прийомів реалізації його в процесі повторення, закріплення і застосування знань, умінь і навичок: повторення навчального матеріалу за розділами і структурними смисловими частинами; запам'ятовування нового матеріалу в поєднанні з пройденим раніше; активізація пам'яті, мислення учнів під час повторення (запитання, порівняння, аналіз, синтез, класифікація, узагальнення); групування матеріалу з метою систематизації його; акцентування при повторенні на основних ідеях; використання різноманітних вправ і методик, форм і підходів, самостійної роботи як творчого застосування знань; постійне звернення до раніше засвоєних знань для нового їх трактування.

Принцип індивідуального підходу до учнів. Означає врахування рівня розумового розвитку, знань та умінь, працездатності, пізнавальної та практичної самостійності учнів, їх особливостей пізнавальних інтересів, вольового розвитку учнів, їх ставлення до навчання.

Принцип емоційності навчання. Реалізується через жвавий, образний виклад матеріалу, мову учителя, його ставлення до учнів, зовнішній вигляд, використання цікавих прикладів, застосування наочності і технічних засобів навчання, створення в учнів почуття виконаного обов'язку.

Останнім часом у педагогіці виокремлюють нетрадиційні принципи навчання:

Принцип демократизації. Означає організацію навчального процесу відповідно

до умов розвитку суспільства і тенденцій розвитку цивілізації, врахування особливостей навчання залежно від розвитку дитини та використання ефективних форм впливу на неї.

Принцип виховання здорової дитини. Реалізується в процесі навчання через створення певної системи фізичного виховання (урок фізкультури кожного дня), поєднання фізичної культури з моральним, інтелектуальним та естетичним вихованням, створення матеріальної бази для зміцнення здоров'я школярів.

Принцип диференціації навчального процесу. Передбачає дозування навчального матеріалу для учнів з урахуванням їх загального розвитку, намаганням кожного школяра розвивати свої здібності на основі відповідних умов у школах-ліцеях, школах-гімназіях.

Принцип оптимізації навчально-виховного процесу. Базується на досягненні школярами високого рівня знань, умінь і навичок, розвитку їх психологічних, інтелектуальних функцій, вдосконаленні способів та шляхів навчально-пізнавальної діяльності з допомогою вчителів-професіоналів, яких запрошують для викладання у школи на конкурсній основі за контрактом.

Принцип нетрадиційності системи навчання. Полягає у використанні в класно-урочній системі нових форм навчання, які сприяють засвоєнню учнями знань на основі колоквиумів, заліків, рефератів, наукових повідомлень, участі в олімпіадах, конкурсах тощо. Передбачає навчання різновікових груп учнів і базується на тому, що старші допомагатимуть засвоїти навчальний матеріал молодшим.

Дидактичні принципи взаємопов'язані, зумовлюють один одного. При організації навчального процесу вчитель повинен керуватися всіма принципами. У цьому йому допомагають правила навчання (окремі вимоги до викладання).

Вони розкривають і конкретизують різні аспекти принципів навчання. Формулюються в категоричній формі: "Не допускай нудьги на уроках!", "Навчай так, щоб учні усвідомлювали необхідність знань для життя!" – "У процесі навчання став запитання так, щоб викликати активне мислення учнів!", "Навчай енергійно!" та ін.

ПРАЦЮЄМО НА ЗАНЯТТІ:

◆ ***До першого питання*** Поняття «закономірність навчання».

??? Що виражає поняття «закономірність»?

??? Прокоментуй цитату В.Сухомлинського «Немає ні однієї педагогічної закономірності, немає ні однієї істини, яка була б абсолютно однаково застосована до всіх дітей».

◆ **До четвертого питання** Функції й місце принципів у процесі навчання.

??? Виходячи з наведених вище 10 педагогічних принципів, запропонуй схему сучасного процесу навчання.

◆ **До п'ятого питання** Характеристика основних принципів навчання.

??? Дай характеристику принципам навчання, які у тебе не викликають сумніву своєю дієвістю й актуальністю, з обов'язковим наведенням прикладів.

??? Якими принципами у своїй педагогічній діяльності керувався видатний український педагог А.С.Макаренка? Про які твори А.С.Макаренка ти ЧУВ, а які особисто ПРОЧИТАВ?

ТЕМА 10

ДІАГНОСТИКА НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ

Роздуми на канані

○ Смайлик твого настрою *до* роздумів на канані.

Когда Нарцисс погиб, нимфы леса — дриады — заметили, что пресная вода в ручье сделалась от слез соленой.

— О чем ты плачешь? — спросили дриады.

Я оплакиваю Нарцисса, — отвечал ручей.

— Неудивительно, — сказали дриады. — В конце концов, мы ведь всегда бежали за ним вслед, когда он проходил по лесу, а ты — единственный, кто видел его красоту вблизи.

— А он был красив? — спросил тогда ручей.

— Да кто же лучше тебя может судить об этом? — удивились лесные нимфы. — Не на твоём ли берегу, склоняясь не над твоими ли водами, проводил он дни от зари до ночи?

Ручей долго молчал и наконец ответил:

— Я плачу по Нарциссу, хотя никогда не замечал, что он — прекрасен.

Я плачу потому, что всякий раз, когда он опускался на мой берег и склонялся над моими водами, в глубине его глаз отражалась *моя* красота».

Пауло Коэльо *Алхимик Пролог*

○ Смайлик твого настрою *після* роздумів на канані.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Діагностика навчальних досягнень учнів.
2. Контроль навчальних досягнень учнів.
3. Оцінювання навчальних досягнень учнів.
4. Тестова перевірка навчальних досягнень учнів.
5. Тест, його види. Методика створення тестових завдань.

Література:

1. Аванесов В. Форма тестовых заданий: Учеб. пособ. / В.Аванесов. — М.: Центр тестирования, 2005.— 156 с.
2. Беспалько В. П. Инструменты диагностики качества знаний учащихся: тестирование в педагогике / В. П. Беспалько // Школьные технологии. — 2006. — № 2. — С. 138-150.
3. Карташова І.І., Прохоренков В.Н. Тестування у системі моніторингу якості знань студентів. — Херсон: ХДУ. — 67с.
4. Короткий тестологічний словник-довідник / Упорядник Л. Т. Коваленко. — К.: Грамота, 2008. — 160 с.
5. Ляшенко О.І., Раков С.А. Тестові технології і моніторинг в системі освіти України: стан і перспективи розвитку / О.І.Ляшенко, С.А.Раков // Тестування і моніторинг і в освіті. — 2008. — № 11-12. — С. 67-70.

6. Майоров А.Н. Теория и практика создания тестов для системы образования (Как выбирать, создавать и использовать тесты для целей образования) / А.Н.Майоров. – М.: Акцидент, 2000. – 352 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Освітня діагностика – це процес визначення результатів освітньої діяльності учнів і педагога для виявлення, аналізу, оцінювання й корекції навчання.

У поняття “*діагностика*” вкладається більш широкий і глибокий сенс, ніж у поняття “*контроль*” і “*перевірка знань, умінь, навичок*”. Остання, наприклад, тільки констатує результати, не пояснюючи їх походження. Тоді як діагностика розглядає результати із врахуванням способів їх досягнення, виявленням тенденції і динаміки навчального процесу. *Діагностика* визначається як система точного визначення результатів дидактичного процесу і включає контроль, перевірку, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, прогнозування, вияв динаміки, тенденцій навчального процесу (рис. 1).

Контроль за своєю суттю – це встановлення зворотного зв’язку, тобто отримання викладачем інформації про результати навчальної діяльності школярами і прийняття рішення про характер наступної діяльності в залежності від цієї інформації. Педагог отримує також відомості про характер самостійної навчальної діяльності учня. Контроль показує педагогові, наскільки його власна робота була плідною, чи вдало він використав можливості педагогічного процесу.

Під час контролю отримує інформацію про свою навчальну діяльність і сам учень. Контроль допомагає йому зрозуміти, яких успіхів він досяг, і побачити недоліки.

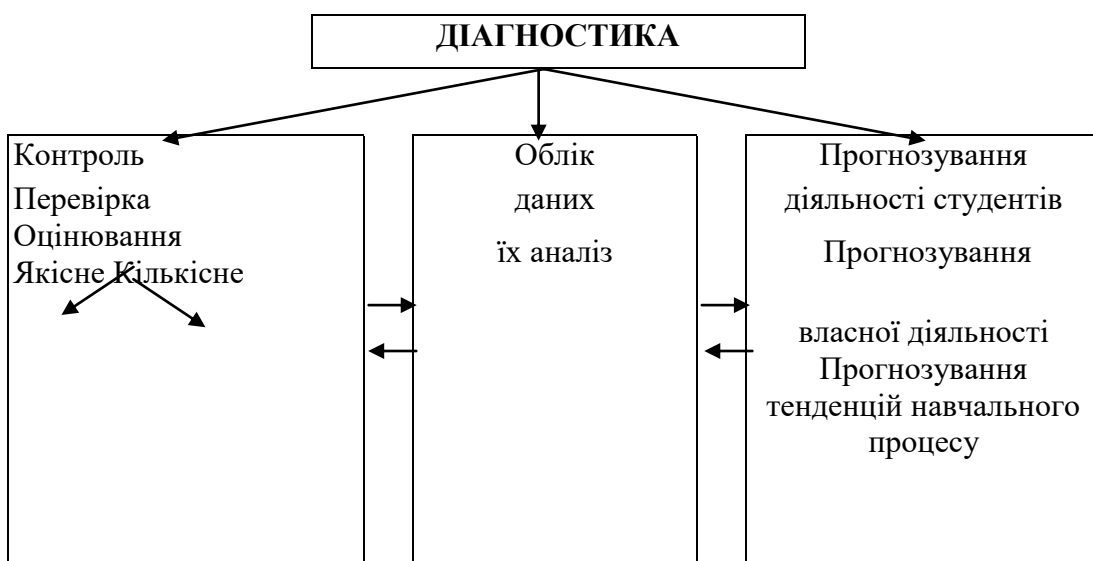

Рис.1. Складові освітньої діагностики.

Науковцями сформульовані і педагогічні вимоги до контролю успішності школярів:

- якість і конкретність мети контролю;
- об’єктивність, що виявляється у створенні таких умов, за яких учень може максимально повно виявити свої знання, а також у висуненні єдиних (уніфікованих) вимог до них;
- систематичність;
- всебічність контролю: забезпечення перевірки теоретичних знань, інтелектуальних і практичних умінь і навичок;
- різноманітність видів, форм організації і методів контролю;
- врахування специфіки навчальної дисципліни й індивідуальних особливостей учня;
- зрозумілість критеріїв оцінювання, поєднання оцінки з самооцінкою;

- аргументованість оцінки, її високий авторитет, неприпустимість упередженого ставлення до учня;
- єдність вимог з боку науково-педагогічних працівників;
- доброзичливість, забезпечення позитивної емоційної атмосфери в ході контролю.

Педагогічний контроль виконує цілий ряд функцій у педагогічному процесі: оцінну, стимулюючу, розвиваючу, навчальну, діагностичну, виховну й ін.

Процес контролю це одна з найбільш трудомістких і відповідальних операцій у навчанні, пов'язана з гострими психологічними ситуаціями як для учнів, так і для викладача. З іншого боку, його правильна постановка сприяє поліпшенню якості підготовки майбутніх фахівців.

У сформованому педагогічному процесі розрізняють кілька видів контролю: попередній, поточний, тематичний, рубіжний, підсумковий і випускний.

Оцінювання – це процес встановлення рівня навчальних досягнень учня в оволодінні змістом предмета, уміннями та навичками відповідно до вимог навчальних програм.

Об'єктом оцінювання навчальних досягнень учнів є знання, вміння та навички, досвід творчої діяльності учнів, досвід емоційно-ціннісного ставлення до навколишньої дійсності.

Основні функції оцінювання навчальних досягнень учнів:

– *контролююча*, що передбачає визначення рівня досягнень окремого учня, виявлення рівня готовності до засвоєння нового матеріалу, що дає змогу викладачеві відповідно планувати й викладати навчальний матеріал;

– *навчальна*, що зумовлює таку організацію оцінювання навчальних досягнень учнів, коли здійснення оцінювання сприяє повторенню, вивченню, уточненню й поглибленню знань, їх систематизації, вдосконаленню навичок і вмінь;

– *діагностико-коригувальна*, що передбачає з'ясування причин труднощів, які виникають у школяра в процесі навчання, виявлення прогалин у знаннях і вміннях та внесення коректив, спрямованих на усунення цих прогалин, у діяльність учня і педагога;

– *стимульовально - мотиваційна*, що визначає таку організацію оцінювання навчальних досягнень школярів, коли здійснення оцінювання стимулює бажання поліпшити свої результати, розвиває відповідальність, сприяє змагальності учнів, формує позитивні мотиви навчання;

– *виховна*, що полягає у формуванні вміння відповідально й зосереджено працювати, застосовувати прийоми контролю й самоконтролю, сприяє розвитку працелюбності, активності, та інших позитивних якостей особистості.

При оцінюванні навчальних досягнень школярів мають ураховуватися:

- характеристики відповіді учня: цілісність, повнота, логічність, обґрунтованість, правильність;

- якість знань: осмисленість, глибина, гнучкість, дієвість, системність, узагальненість, міцність;

- ступінь сформованості загальнонавчальних та предметних умінь і навичок;

- рівень володіння розумовими операціями: вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, класифікувати, узагальнювати, робити висновки тощо;

- досвід творчої діяльності (вміння виявляти проблеми та розв'язувати їх, формулювати гіпотези);

- самостійність оцінних суджень.

Ці орієнтири покладено в основу чотирьох рівнів навчальних досягнень учнів: *початкового, середнього, достатнього, високого.*

У загальнодидактичному плані рівні навчальних досягнень учнів визначаються за такими характеристиками:

Перший рівень – початковий. Відповідь учня фрагментарна, характеризується

початковими уявленнями про предмет вивчення.

Другий рівень – середній. Учень відтворює основний навчальний матеріал, виконує завдання за зразком, володіє елементарними вміннями навчальної діяльності.

Третій рівень – достатній. Учень знає істотні ознаки понять, явищ, зв'язки між ними, вміє пояснити основні закономірності, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням тощо), вміє робити висновки, виправляти допущені помилки. Відповідь учня (учениця) правильна, логічна, обґрунтована, хоча їм бракує власних суджень.

Четвертий рівень – високий. Знання учня є глибокими, міцними, системними; учень вміє застосовувати їх для виконання творчих завдань, його навчальна діяльність позначена вмінням самостійно оцінювати різноманітні ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати особисту позицію.

Кожний наступний рівень вимог вбирає в себе вимоги до попереднього, а також додає нові характеристики.

Критерії оцінювання навчальних досягнень реалізуються в нормах оцінок, які встановлюють чітке співвідношення між вимогами до знань, умінь і навичок, які оцінюються, та показником оцінки в балах.

Тестування є однією з найбільш технологічних форм проведення контролю з керованими параметрами якості. В цьому сенсі жодна з відомих форм контролю знань учнів не може зрівнятися з тестуванням. Правильно побудований і добре складений тест, що відповідає не тільки предмету навчання, але і його завданням, може стати одним з основних інструментів вимірювання академічних досягнень школярів. Уміле поєднання різних видів, форм організації і методів контролю є показником рівня навчального процесу у вищому навчальному закладі, показником педагогічної кваліфікації викладача.

Однією з сучасних світових тенденцій удосконалення навчального процесу у середній школі є практичне застосування тестового контролю. Це сприяє реалізації індивідуального і диференційованого підходів, формує культуру розумової праці школярів. *Тести*, що застосовуються для контролю в процесі навчання, є системою завдань стандартизованої процедури проведення і наперед спроектованої технології обробки і аналізу результатів, за якими судять про рівень знань, умінь, навичок школярів.

У теорії тестування визначаються такі *вимоги до тестів*:

- валідність;
- точність формулювання;
- надійність;
- практичність;
- простота у використанні;
- прогностична цінність.

У вітчизняній і зарубіжній літературі немає спільного погляду на класифікацію тестів. Існує багато показників, за якими можна класифікувати тести. Розглянемо деякі з них.

Класифікація за *формою тестування*:

- тести для групового тестування;
- тести для індивідуального тестування.

Класифікація за визначенням *“що вимірюється”*:

- тести знань та навичок;
- тести інтелекту;
- тести інтересів;
- тести спеціальних здібностей;
- тести характерологічних особливостей;
- тести визначення окремих психічних функцій (пам'яті, мислення, уваги тощо).

Класифікація за **психологічною ознакою**:

- тести досягнень;
- тести розвитку;
- тести інтелекту;
- тести загальної результативності;
- тести успішності;
- соціальні тести, які вивчають професійну здатність;
- психометричні тести особистості.

Розглянемо класифікацію групових тестів, які використовуються для визначення рівня навчальної успішності.

Класифікація за **метою застосування**:

- тести констатуючі;
- тести діагностуючі;
- тести прогнозуючі.

Класифікація за **видом контролю**:

- тести вхідного контролю;
- тести поточного, або проміжного контролю;
- тести рубіжного, або підсумкового контролю;
- тести заключного (вихідного) контролю.

Класифікація за **рівнем уніфікованості**:

- тести стандартизовані;
- тести не стандартизовані.

Класифікація за **видом тестового завдання**:

- тести з відкритими тестовими завданнями;
- тести з напіввідкритими тестовими завданнями;
- тести із закритими тестовими завданнями.

Тести з відкритими тестовими завданнями. У цьому випадку відповіді не задані ні особі, яка тестується, ні особі, яка їх перевіряє, тобто це завдання вільної форми відповіді. Їх поділяють на:

- завдання з пропусками;
- завдання на доповнення;
- завдання з короткою відповіддю;
- завдання, що передбачають відповідь-мікротвір.

У тестах з напіввідкритими тестовими завданнями відповідь надається тільки особі, яка їх перевіряє.

Тести із закритими тестовими завданнями передбачають, що відповідь подається також і особі, що проходить тестування. Такі тести за формою відповіді можна поділити на:

- альтернативні тестові завдання;
- вибіркові тестові завдання, які передбачають вибір з кількох запропонованих відповідей;
- тестові завдання на визначення відповідності.

Класифікація за **однорідністю тестових завдань у тесті**:

- тести однорідні, що складаються з тестових завдань одного виду;
- тести неоднорідні.

Класифікація щодо **застосування технічних засобів**:

- безмашинні тести: бланкові з ручною обробкою результатів;
- бланкові тести з комп'ютерною обробкою результатів;
- комп'ютерні тести.

Таким чином, можна визначити тести, які повинні найширше використовуватися в загальноосвітніх та вищих навчальних закладах:

- за формою тестування – для групового тестування;

